

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, проректора з наукової роботи Київського національного лінгвістичного університету

Матвієнко Ольги Василівни

на дисертаційну роботу Логвиненко Тетяни Олександрівни

«Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук із спеціальності 13.00.01. — загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертаційне дослідження Т.О. Логвиненко присвячене вирішенню надзвичайно важливої проблеми сучасної педагогіки, яка до цього часу досліджувалася фрагментарно, а отже, потребує виважених методологічних і теоретичних підходів та узагальнень. Актуальність цього дослідження є незаперечною, оскільки на сучасному етапі модернізації системи освіти України особливого значення набуває теоретичне обґрунтування й нове вирішення проблеми підготовки фахівців у галузі соціальної роботи. Невпинна інтеграція і глобалізація соціальних, економічних та культурних процесів у Європі та світі, зміни у науці, техніці, технологіях і комунікаціях впливають на процеси, що динамізують міжнародну співпрацю університетів та інших навчальних закладів, а також ставлять завдання суттєвих змін у професійній підготовці українських фахівців соціальної сфери. У такому контексті роль соціальних працівників постійно зростає й актуалізує потребу застосування позитивного зарубіжного досвіду для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних фахівців. Зважаючи на це, тема дисертаційного дослідження Логвиненко Тетяни Олександрівни надзвичайно актуальна, адже предметом її є становлення і розвиток систем професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції — країнах, які є провідними у цій галузі, мають статус "Держав загального добробуту". Рецензована робота відповідає паспорту спеціальності 13.00.01. — загальна педагогіка та історія педагогіки, її назва відповідає змістові.

Дисертаційна робота Логвиненко Т.О. має базові кваліфікаційні ознаки: переконливо доведена її актуальність, розкрито сутність і стан дослідженості проблеми; чітко схарактеризовано об'єкт, предмет і мету дослідження, використання обраних методів дослідження з урахуванням специфіки теоретико-методичних розвідок із вивчення зарубіжного досвіду професійної освіти. Дисертаційне дослідження є міждисциплінарним, що потребувало виходу на високий методологічний рівень дослідницького пошуку. Ознайомлення зі змістом рукопису дисертації дає можливість дійти висновку, що дисертантці вдалося досягнути цієї високої наукової планки. Проблему підготовки працівників для соціальної роботи авторка аналізувала не відокремлено і фрагментарно, а інтегровано, а саме: як суспільно-освітнє явище, детерміноване певними внутрішніми та зовнішніми чинниками.

Вивчення теоретичних і практичних аспектів стану професійної підготовки соціальних працівників у педагогічній теорії і на практиці в Україні уможливили виявлення п'яти груп суперечностей, зокрема, між: завданнями державної політики щодо соціального захисту різних категорій громадян і невідповідним рівнем реалізації соціальних програм у сучасних умовах; необхідністю реалізації нових концептуальних підходів до обґрунтування філософії соціальної роботи і недостатнім рівнем дослідження цієї проблеми на міжнародному рівні; потребою громадянського суспільства у взаємодії різних громадянських інституцій до здійснення соціальної і соціально-педагогічної роботи і невідповідним рівнем готовності територіальних громад; об'єктивною потребою створення необхідних умов для розвитку академічної мобільності викладачів і студентів ВНЗ та відсутністю належного нормативно-правового та фінансового забезпечення цього процесу; необхідністю реалізації прогностичних підходів до визначення напрямів підготовки фахівців соціальної сфери та відповідних спеціалізацій і недостатнім рівнем навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Представлена робота є цінною з огляду на те, що такого системного дослідження теоретичних і методичних засад професійного розвитку фахівців соціальної сфери в Україні поки немає, і це дуже відчувається сьогодні, адже

відчутною є гостра потреба в осмисленні перспектив розвитку професійної освіти. Здобувачка аргументовано і логічно довела необхідність здійснення аналізу зазначеної проблеми, наголошуючи на невідповідності сучасного стану професійного розвитку соціальних працівників потребам сучасного українського суспільства.

Тетяна Олександрівна розробила логічну структуру дисертаційного дослідження, яка складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків до розділів, списку використаних джерел і додатків, що відповідає нинішнім вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Це дало можливість здійснити цілісний аналіз механізмів професійного розвитку фахівців соціальної сфери в університетах скандинавських країн як спеціально організований цілісний системний процес педагогічної діяльності навчальних закладів, що має на меті формування в майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів високої компетентності й готовності до виконання професійних функцій у соціальній та соціально-педагогічній роботі відповідно до потреб і особливостей розвитку країн, у яких вона відбувається (с.54).

Для реалізації мети дослідження здобувачка дібрала широку джерельну базу, опрацювала більше 800 джерел, із них 339 англomовних, що допомогло у проведенні об'єктивного аналізу означеної проблеми. У п'ятих розділах дисертаційного дослідження Логвиненко Т. О. вивчено широке коло питань, які, безумовно, мають теоретичну та практичну цінність для сучасної педагогічної науки та освіти в цілому. Їх назви, як і назви параграфів, відповідають поставленим завданням.

Зміст дисертації свідчить про те, що авторка глибоко і різнобічно вивчила проблему на основі аналізу літератури з широкого спектру наукових напрямів, що дозволило їй здійснити цілісний аналіз проблеми професійного розвитку фахівців соціальної сфери скандинавських країн. Значним позитивом є запровадження авторкою до наукового обігу нові дефініції й уточнення існуючих, визначення чинників, що обумовлюють сутність професійного розвитку фахівця у сучасних умовах, і розкриття особливостей професійного

розвитку фахівців соціальної сфери в університетах й університетських коледжах Данії, Норвегії і Швеції. Особлива цінність цієї роботи, на нашу думку, полягає в тому, що авторка доклала зусиль для розробки і впровадження навчально-методичного комплексу, що охоплює програми і навчально-методичні посібники з навчальних дисциплін "Соціальна педагогіка", "Порівняльна педагогіка систем вищої освіти", "Актуальні проблеми соціальної педагогіки" та "Технології соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дорослого населення", виявила раціональне зерно, цінне для розвитку галузі в Україні, і обґрунтувала перспективні напрями впровадження результатів дослідження.

Вірогідність, об'єктивність та достовірність наукових результатів і висновків дослідження забезпечується як науково виваженими теоретичними та методологічними позиціями автора з використанням міждисциплінарного підходу, використанням широкої зарубіжної джерельної бази, так і безпосередньою участю дисертантки в обговоренні проблем розвитку соціальної сфери з широким загалом науковців, педагогів і студентів на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, практичних заняттях, семінарах і тренінгах, а також їх апробацією на численних виступах на наукових форумах.

Привертає увагу підхід дисертантки до обґрунтування професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Скандинавських країнах як цілісний, системний, багатокomпонентний процес теоретичної і практичної діяльності, побудований на принципах, що відповідають вимогам сучасності. Процес професійної підготовки соціальних працівників у Данії, Норвегії, Швеції проаналізовано нею на різних методологічних рівнях у взаємодії, як динамічне явище в контексті загальних тенденцій розвитку глобалізованого світу, окремих країн та їх освітніх систем. Він розглядався невіддільно від загальноцивілізаційних процесів і становлення соціальної роботи в конкретних історичних умовах, відповідно до політичних, соціально-економічних, гуманітарних особливостей суспільного розвитку країн, де актуальною є модернізація освіти, що здійснюється на засадах демократії, інтегрованості в

європейський і світовий освітній простір, з урахуванням рівня науково-технічного прогресу для досягнення високої якості процесу професійної підготовки та формування професіоналізму і компетентності соціальних працівників. Обґрунтовуючи процес розвитку соціальної роботи у Скандинавських країнах, Тетяна Олександрівна зазначає, що він відбувався від стихійного зародження, виявів альтруїзму, милосердя до функціонування сучасної цивілізованої моделі. Далі вона констатує, що нині це цілісна система, цінностями якої стали право, гуманізм, справедливість, добробут, задоволення комплексу потреб та інтересів громадян (с. 128). Поєднання ретельного документального аналізу з вивченням наукової і науково-методичної літератури уможливило обґрунтування авторської періодизації розвитку багатомовної освіти у країнах Західної Європи. У її основу цілком виважено покладено критерії, що пов'язані зі соціально-економічними, суспільно-політичними, соціокультурними, соціально-історичними передумовами розвитку західноєвропейських країн і відповідно їх систем освіти. Дисертантка дуже доречно на основі ретроспективного аналізу виділяє історичні періоди становлення й розвитку професійної підготовки соціальних працівників у Данії, Норвегії, Швеції, а саме: допрофесійний (період доброчинної допомоги від середини XII до кінця XIX ст.), початковий (початок XX ст. – 40-ві роки XX ст.), стабілізаційний (50 – 60-ті роки XX ст.), реформаторський (70 – 90-ті рр. XX ст.), інноваційний (1999 – початок XXI ст.).

Особливості методологічного бачення Тетяни Олександрівни Логвиненко реалізації авторської програми і методики дослідження полягають у ретельному аналізі сучасної університетської освіти скандинавських країн як педагогічного середовища підготовки фахівців соціальної сфери. Аналіз розвитку освіти в досліджуваних країнах здійснено у тісному зв'язку з тенденціями, які притаманні загальноєвропейському освітньому просторі вищої освіти кінця XX – початку XXI ст. Авторкою розкрито роль міжнародних організацій та професійних асоціацій у розвитку вищої освіти, а в ній – професійної підготовки фахівців соціальної сфери, що, безумовно, є її важливим складовим компонентом. Наголосимо на важливості системного аналізу проблеми

підготовки соціальних працівників у Європі та Скандинавських країнах. Йдеться, передусім, про аналіз документів міжнародних та міжурядових організацій. Зокрема, для виявлення ролі міжнародних організацій у розв'язанні проблем соціальної роботи та професійної підготовки до неї фахівців відповідного профілю дисертанткою було здійснено аналіз документів Міжнародної ради соціального забезпечення (МРСЗ). Також вивчено діяльність таких міжнародних організацій, як: Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи (МАШСР – IASSW – International Association of Schools of Social Work), Міжнародна федерація соціальних працівників (МФСР – IFSW – International Federation of Social Workers), Міжнародна асоціація соціальних педагогів (АІЕІ – International Association of Social Educators), Європейська асоціація шкіл соціальної роботи (ЕАССР – European Association of Schools of Social Work), Європейська асоціація центрів підготовки в галузі соціально-виховної роботи (ЕВЕТ) (с. 167-171). Зроблено висновок про те, що професійна підготовка фахівців соціальної сфери Данії, Норвегії, Швеції стабільно здійснюється в освітньо-педагогічному середовищі вищої освіти цих країн, де провідними навчальними закладами утвердились університети та університетські коледжі. Дослідниця зазначає, що у Швеції діє унітарна система вищої освіти, у Данії і Норвегії – бінарна, а особливості функціонування вищої освіти закономірно впливають на процес підготовки фахівців соціальної сфери. Вища освіта Скандинавських країн кінця ХХ – початку ХХІ ст. функціонує в контексті загальноєвропейських освітніх тенденцій, визнання її прогресивної ролі у сучасному історичному періоді.

Вивчаючи рукопис докторської дисертації Тетяни Олександрівни Логвиненко, ми виявили оригінальний авторський ключ наукового аналізу досліджуваної проблеми з орієнтацією на педагогічну дійсність, на концептуальні позиції скандинавських та інших європейських науковців щодо сутності соціальної роботи і соціальної педагогіки (П.Стревенса, Й. Стуре, Г.Скея, Е.Ларсена, М.Крюгера, Л.Еріксон, Ф.-М. Маркстрьома, Й.Корнбека, Н.Йенсена та ін.), їх специфіки й особливостей взаємодії. Характеризуючи статус фахівців соціальної сфери, авторкою розглянуто системи і моделі їх

професійної підготовки; розкрито питання управління процесом підготовки соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції в сучасних умовах.

Рецензована дисертація свідчить про те, що дослідниця володіє методами і прийомами наукового пошуку, творчо і грамотно підходить до розв'язання наукових проблем. Вельми корисним є детальний аналіз змісту і технологій навчання майбутніх соціальних працівників. Дослідницею охарактеризовано навчальну документацію і практику освітньої діяльності низки провідних скандинавських університетів та університетських коледжів. Доречним є представлення в роботі матеріалів із підготовки фахівців різного освітньо-наукового рівня (бакалавр, магістр, доктор); розкриття засобів забезпечення компетентності фахівців і ролі в цьому процесі практики. Значну цінність представляє проведений дисертанткою аналіз матеріалів для забезпечення і перевірки якості підготовки соціальних працівників у відповідності зі сучасними вимогами.

Цілеспрямовані та концептуальні пошуки талановитого дослідника-компаративіста, застосування комплексу адекватних методів, залучення широкого кола оригінальних джерел: офіційних документів, соціологічних, економічних, культурологічних, філологічних, освітньо-теоретичних та інших матеріалів, а також застосування порівняльно-педагогічного аналізу систем підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в університетах Данії, Норвегії, Швеції, зокрема виявлення як спільних, так і відмінних властивостей, дало підстави авторці розглянути можливості творчого використання прогресивних ідей скандинавського досвіду підготовки соціальних працівників в Україні.

Проведений міждисциплінарний аналіз дав підстави сформулювати науково обґрунтовані висновки після кожного розділу, що сприяло логічності та послідовності викладу результатів дослідження.

Викладене вище дає підстави відзначити, що дисертаційне дослідження Тетяни Олександрівни Логвиненко є новим вагомим словом в українській теорії і методиці порівняльної педагогіки, що робить значний внесок у розбудову системи професійно-педагогічної підготовки фахівців соціальної

сфери. Авторка доклала багато зусиль і наполегливості, щоб поставити й успішно розв'язати низку важливих загальнопедагогічних завдань, здобути нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати. Уміння аналізувати різноманітні наукові проблеми і факти, глибоке розуміння й інтерпретація складних, недостатньо досліджених наукових категорій, є презентативними рисами дослідницького портрета шановної Тетяни Олександрівни. Дисертацію оформлено відповідно до чинних вимог, у ній чітко простежується кореляція між поставленими завданнями і змістом сформульованих висновків. Основні результати науково-методичних напрацювань із теми дослідження достатньою мірою представлені в монографії, кількох навчальних та навчально-методичних посібниках, численних статтях у фахових виданнях та матеріалах наукових конференцій різного рівня, включаючи міжнародний. У кінці кожного розділу зазначено, у яких публікаціях автора знайшли відображення положення, викладені в тому чи іншому розділі дисертації. Зміст автореферату належно висвітлює основні положення наукового дослідження.

Водночас зазначимо, що є підстави і для висловлення окремих зауважень та міркувань щодо аналізованого дослідження, окремі з яких, можливо, матимуть дискусійний характер.

1. На нашу думку, концепцію цього порівняльно-педагогічного дослідження було би доречно розділити за рівнями, або напрямками дослідження. Окрім того, робота б тільки виграла, якби дослідниця розробила авторську модель наукового пошуку. Це надало б роботі вищого теоретичного рівня.

2. Сучасні українські дисертаційні дослідження з порівняльної педагогіки містять, зазвичай, чітко окреслені хронологічні межі, які зазначені у вступі роботи. На нашу думку, цій роботі не вистачає хронологічних рамок дослідження.

3. У дослідженні чималу увагу приділено розвитку фахової *компетенції* соціальних працівників у Скандинавських країнах, наведено визначення цього поняття (с. 222- 223, Додаток В). Разом із тим поняття *компетентність* соціальних працівників окреслено досить поверхово. На нашу думку, в роботі було би доречно провести широке порівняння в цьому аспекті.

4. У роботі більшу увагу слід було би приділити міжкультурним аспектам підготовки фахівців соціальної сфери у Скандинавських країнах. Адже потік мігрантів до цих країн розпочався ще з початку 90-х років минулого століття. Так, половину населення шведського містечка Мальме становлять особи емігрантського походження. І таких прикладів можна навести чимало. Цим людям було надано суттєву допомогу з боку працівників соціальних служб. Нині потік мігрантів у країни Скандинавії значно посилюється. Лише за офіційною статистикою у 2015 р. до Данії за статусом біженця прибуло 14 тисяч осіб, до Норвегії — більше 18 тисяч, а до Швеції — близько 80 тисяч. Було би доречно проаналізувати сучасний процес соціалізації мігрантів у Скандинавських країнах: описати допомогу, яку надають таким людям ці країни, висвітлити роботу соціальних служб, і відобразити цей аспект у роботі.

5. У тексті роботи наведено посилання на багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. На жаль, їх написання потребує уніфікації. У тексті найчастіше наведено одну букву імені та прізвище автора українською мовою, при цьому не взято до уваги той факт, вітчизняним є цей дослідник чи зарубіжним. Інколи ім'я дослідника наведено повністю, і лише зрідка ініціали імені та прізвище дослідника подаються мовою оригіналу. Принагідно відзначимо, що, на наш погляд, у порівняльно-педагогічному дослідженні імена та прізвища зарубіжних дослідників найбільш доречно було б зазначати в такий спосіб: українською мовою ім'я скорочено (одна буква) та прізвище, а потім у дужках повністю: ім'я, друге ім'я (чи по-батькові, де можливо й необхідно) та прізвище вченого мовою оригіналу. Окрім того, нам видається, що для роботи такого рівня важливо лаконічно представити фахівця роботи (чи робіт), на якого посиляється дослідниця. Бажано також пояснити, чому думка саме того чи іншого дослідника є важливою для роботи. Звичайно, це тільки побажання, але на нашу думку, робота від цього лише б виграла.

Однак, більшість із висловлених зауважень не мають принципового характеру, тому не можуть істотно вплинути на загальну високу оцінку виконаної роботи.

Загальний висновок: Дисертація Т.О.Логвиненко «Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція» є фундаментальним порівняльно-педагогічним дослідженням, результати якого мають загальнодержавне соціально-культурне значення. Їх творче використання в нашій державі на всіх рівнях сприятиме цивілізованому розвитку України в умовах інтеграції. Незаперечним є вагомий вклад Т.О.Логвиненко в загальну педагогіку та історію педагогіки, зокрема в порівняльну педагогіку. Наявні усі підстави вважати, що дисертація «Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція» є завершеним науково вартісним дослідженням, яке відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її автор Логвиненко Тетяна Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент —
доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Київського національного
лінгвістичного університету

